

Canadese Ganzen *Branta canadensis* in West-Brabant

Canada Geese in West-Brabant, SW-Netherlands

RAY TEIXEIRA

De introductie van de Canadese Gans in Europa is goed gedocumenteerd. Voor een overzicht zie Cramp & Simmons (1977). Reeds in de 17e eeuw werden enkele vogels in Engeland ingevoerd, waar ze zich, mede dankzij latere herintroducties, in het wild vestigden. In Zweden werden deze ganzen geïntroduceerd in 1929 en in Noorwegen in 1936. In beide landen ontwikkelde zich een populatie van in totaal enkele tienduizenden exemplaren. Van hieruit, en via nieuwe introducties, ontstonden broedpopulaties in Finland, Denemarken en West-Duitsland. De noordelijke populaties trekken in de winter naar het zuiden tot in Nederland; de Britse dieren gedragen zich als standvogel.

Over de oorsprong van de Nederlandse broedpopulatie bestaat enige verwarring. De Commissie voor de Nederlandse Avifauna (1970) noemt de Canadese Gans een onregelmatige gast. Bakker & van Loon (1976) beschrijven als eersten een broedgeval van Canadese Ganzen op Zoomland bij Bergen op Zoom in 1975. Van den Bergh *et al.* (1979) vermelden een broedgeval van een losvliegend tam paartje in de Afferdenschse en Deetsche Waarden bij Druten in 1976. Volgens Teixeira (1979) werd daar echter al in 1974 en 1975 gebroed. Vreemd genoeg stelt de Vogelwerkgroep Avifauna West-Nederland (1981) dat er al sedert 1959 sprake is van broeden van 1-3 paar op het Brede Water op Voorne en van 3-5 paar in 1973-1977 op het gehele eiland.

Het eerste broedgeval in België werd in 1973 vastgesteld op de Kalmthoutse Heide, op zo'n vier km van de grens met Nederland. Eerst bleef hun aantal beperkt; pas in de jaren tachtig nam de populatie toe, tot 11 à 14 paar in 1986-87 (Symens 1988).

Nadat het aantal Canadese Ganzen in West-Brabant tot enkele tientallen exemplaren was toegenomen, werd het merendeel in 1978 geschoten. Waarschijnlijk was men bang voor concurrentie met de Grauwe Gans. Elders in Nederland werden broedgevallen verstoord of bleek het broedsucces gering (Vogelwerkgroep Avifauna West-Nederland 1981). Het leek niet waarschijnlijk dat deze gans vaste voet in Nederland zou krijgen.

Daarna is het stil geworden rond deze immigrant. In West-Brabant werden zo nu en dan groepen Canadese Ganzen gezien, maar hun herkomst

bleef onduidelijk (SOVON 1987). Rond 1987 bleek deze soort echter weer volop in de omgeving van Bergen op Zoom te broeden (Teixeira 1990, 1991). Dit artikel behandelt de groei van de populatie in West-Brabant en geeft enige informatie over broedsucces.

Methode

In de periode 1988-92 werd geprobeerd jaarlijks alle potentiële broedplaatsen van de Canadese Gans, zoals vennen en vijvers, op broedparen te onderzoeken. Het onderzoeksgebied betreft de zogenaamde Zuidwesthoek van Noord-Brabant; het gebied wordt in het westen begrensd door de Schelde-Rijn Verbinding, in het noorden door Steenbergen, in het oosten door de landbouwgronden tussen Bergen op Zoom en Roosendaal en in het zuiden door de grens met België. Het totaal aantal Canadese Ganzen werd genoteerd, het aantal jongen en hun geschatte leeftijd, alsmede eventueel de aanwezigheid van een nest. Om verstoring te voorkomen werd de legselgrootte niet bepaald. Helaas konden lang niet alle terreinen ieder jaar worden onderzocht, voornamelijk omdat er veel niet openbaar toegankelijk zijn. Via toevallige waarnemingen en navraag bij landeigenaren, beheerders en jagers, kwamen uit 1993 en 1994 van de meeste terreinen zo veel gegevens binnen dat ook voor die jaren een vrij volledig beeld kon worden geconstrueerd. Het verloop van de populatie in de periode 1983-1987 werd voornamelijk samengesteld uit toevallige waarnemingen.

Er is geen systematisch onderzoek verricht naar foerageergebieden en slaaptrek. Wel werden incidentele tellingen gedaan bij het Groote Meer en op het Stappersven op de Kalmthoutse Heide (België). Daarnaast zijn gegevens beschikbaar van waterwildtellingen op het Markiezaat in september en januari.

Criteria Volgens Cramp & Simmons (1977) gaat de Canadese Gans normaal pas in het derde levensjaar over tot broeden. De nog niet geslachtsrijpe, 2e kalenderjaar vogels zijn echter nauwelijks te onderscheiden van de volwassen dieren. Het was dan ook noodzakelijk onderscheid te maken tussen de aanwezigheid van groepen, paren en broedende paren.

Paren zijn in het veld te herkennen aan hun gedrag. Ze blijven steeds bij elkaar en komen bij onderlinge ruzies voor elkaar op. Van een paar is vaak één vogel alert, zodat de ander kan grazen of rusten. Paren zijn veelal gedeeltelijk territoriaal. Veelal zwerven ze rond tussen een aantal potentiële broedplaatsen. Paren zonder nest vliegen bij verstoring ver weg, verdwijnen vaak uit zicht en komen soms die dag niet meer terug.

Broedparen zijn ook te herkennen aan hun gedrag, als

het nest al niet van afstand is te zien. Paren met een nest zijn zeer waakzaam. De gent staat bijna voortdurend op wacht. Bij betreding van de omgeving door mensen, drukt het paar zich. Vooral het vrouwtje doet dat heel opvallend, met de hals gestrekt en de kop laag op het water. Ze houden afstand tot de indringer; pas op het laatste moment gaan ze met veel misbaar op de wieden, om op enige afstand weer naar te strijken. Men mag dit interpreteren als nest-indicerend gedrag (cf. van Dijk 1993).

Resultaten

De resultaten van het onderzoek zijn weergegeven in tabel 1, waarbij onderscheid is gemaakt tussen het aantal zekere broedgevallen (bp = nestvondst of jongen gezien) en de territoriale paren (p). De groepsgewijs rondzwervende paren worden niet vermeld. De opgegeven aantallen vormen een minimum.

Na een voorzichtige herstart in 1983 nam het aantal broedparen gestaag toe tot 13 in 1988. Zwaartepunt van de verspreiding vormden de vennen van het landgoed Groote Meer alsmede de Zeezuiper op Zoomland, met beide zo'n 5 of 6 paar.

In de jaren 1989-90 sloeg echter de droogte toe. Daardoor kwamen er weinig jongen groot en stagneerde de groei van de populatie. De broedgebieden op het Groote Meer kwamen geheel droog te staan. In 1990 vielen de vennen al vroeg in het seizoen droog, zodat de ganzen naar alternatieven moesten omzien. Vanaf 1991 werden broedgevallen bekend van tot dan toe onbezette gebieden in de omgeving

zoals de vennetjes op Kortenhoeff. Dankzij deze nieuwe broedplaatsen steeg de populatie verder tot zo'n 20 paar. Het broedseizoen 1994 was erg nat, waardoor de broedplaatsen op het landgoed Groote Meer weer beschikbaar kwamen en het aantal paren verder kon toenemen tot 23.

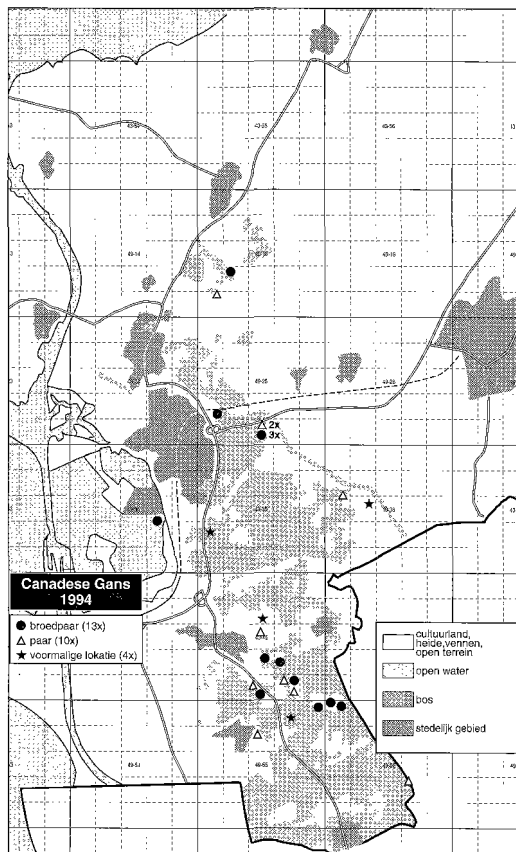
Uit tabel 1 is op te maken dat broedplaatsen eerst één of meerdere jaren worden bezocht, voordat er werkelijk wordt gebroed. Dit was vooral duidelijk op Kortenhoeff, het Mosven, de brandweervijver van de Vliegbasis Woensdrecht en het Markiezaat. Een dergelijk gedrag is hier in de omgeving ook bekend van de Brandgans *Branta leucopsis* en de Kuifeend *Aythya fuligula*. Waarschijnlijk gaat het hierbij voornamelijk om al wel gepaarde, maar nog niet geslachtsrijpe dieren.

Broeden en broedsucces De Canadese Ganzen in de Zuidwesthoek bleken zeer plaatstrouw. Broedplaatsen werden jaren achtereenvolgens benut zolang het gebied maar geschikt bleef. Regelmatig werd zelfs in het nest van het vorige jaar gebroed (cf. Cramp & Simmons 1977), zoals kon worden vastgesteld op het Mosven en Kortenhoeff. Meestal lag het nest op een eilandje, anders dicht aan de waterkant. Beide ouders verzorgden de jongen en waren zeer waakzaam.

Volgens Cramp & Simmons (1977) bedraagt de legselgrootte in Engeland 3-11, met een gemiddelde van 5-6. Het bepalen van het aantal jongen bleek soms lastig, omdat in elkaars omgeving broedende paren crèches vormden. Zo werd op 4

Tabel 1. Broedbestand Canadese Ganzen West-Brabant 1983-1994. Bij elk gebied zijn de Amersfoort-coördinaten opgegeven. p = territoriaal paar; bp = broedpaar; ? = gebied niet bezocht; 0 = zeker niet aanwezig. *Breeding population of Canada Geese in West-Brabant. For each area the coordinates of the national grid are given. p = territorial pair; bp = breeding pair; ? = area not visited; 0 = definitely not present.*

Jaar Year	83	84	85	86	87	88	89	90	91	92	93	94
Gebied en coördinaten Area	p	p	pbp	pbp	pbp	pbp	pbp	pbp	pbp	pbp	pbp	pbp
Ligne/Dassenplas (80.9/396.1)		0							1	1	1	1
Halsters Laag (79.7/395.0)		0						1	?	?	?	1
Zanderij (80.9/391.3)			0 0						1 1	1	1	1
Zoomland, Zeezuiper (82.5/390.4)			1	1 1	1 1	2 1	3 2	3 2	3 3	2 3	2 3	2 3
Steenfabriek Wouwse Plantage (85.7/388.3)			1	1	1	1	1	1	1 1	1	1 1	1 ?
Wouwse Heide (86.7/387.7)					1			1		0 0		
Kortenhoeff West (82.9/381.6)	0	0	0 0	0 0	0 0	1	1	1	1 1	1 1	1	1
Kortenhoeff Oost (83.4/381.5)	0	0	0 0	0 0	0 0	0 0	0			1	1	1
Kleine Meer West (83.4/380.8)					0	0	1 0	1 0	1	1	1	1
Kleine Meer Noord (83.8/380.7)			1	1	1	1 1	1	0 0	0 0	0 0	0 0	1 1
Groote Meer West (84.8/380.2)		1		2	2	3	1 2	0 0	0 0	0 0	0 0	1
Groote Meer Oost (85.5/380.3)			0 0		1	2	1	0 0	0 0	0 0	0 0	2
Zwaluwmoer (83.9/379.7)			0 0			0 0			1		1	0 0
Putse Moer (88.1/377.0)				1				?	1	?	?	1
Mosven (82.6/380.6)	1	?	1	1	1	1	1	2	2	1 1	2	1 1
Steenfabriek Ossendrecht (82.1/379.2)							?	1	1	1	1	1
Wouwse Plantage/Vliegbasis (82.3/384.7)									0 0	1 0	1	0 0
Vliegbasis Brandweervijver (82.4/382.8)	0	0	0 0	0 0	0 0	0 0	0 0	0 0	1	1 1	1	1
Mattemburgh, Meeven (80.6/386.2)			0					0 0		1	1	0 0
Markiezaat, duintjes (78.6/387.0)	0	0	0 0	0 0	0 0	0 0	0 0	0 0	0 0	0 0	1	1
Totaal Total	1	1	2 2	2 6	4 5	5 8	6 7	6 7	8 12	10 9	6 14	10 13
Broedbestand Breeding population	1	1	4	8	9	13	13	13	20	19	20	23

Figuur 1. Verspreiding van de Canadese Gans in West-Brabant in 1994. *Distribution of Canada Goose in western Noord-Brabant in 1994.*

juni 1988 op het Groote Meer een groep van 17 jongen genoteerd, samen met enkele oudervogels, waarschijnlijk goed voor 4 of 5 paar. Op 3 juni 1989 was er een groep van 13 jongen, samen met 3 of 4 ouderparen.

Het aantal waargenomen jongen lag tussen de 2 en 7, meestal 3 of 4. De eerste jonge vogels werden gezien op 8 mei (Zeezuiper 1988 en Kortenhoeff 1991, beide keren 4 donsjongen). Later in het seizoen kon het aantal jongen van een paar flink afnemen doordat er nogal wat sterfte optrad. Van de reeds genoemde 17 jongen op het Groote Meer in 1988 waren er op 2 juli nog maar 7 over, behorend tot 5 paar met respectievelijk 1, 1, 2, 2 en 1 groot jong. Donsjongen verdwijnen zonder een spoor na te laten. Soms werden plukresten gevonden van volgroeide vogels, zoals in 1994 bij het Mosven, waar afgebeten pennen een indicatie voor predatie door een Vos vormden.

Discussie

De oorsprong van de populatie Canadese Ganzen in de Zuidwesthoek, alsmede die in de nabij gele-

gen Kalmthoutse Heide en de rest van de westelijke Antwerpse Kempen in België ligt in een waterwildcollectie op het landgoed Hemelrijk bij Essen, België (Symens 1988, Teixeira 1990). Daar werden jaren achtereenvolgende verschillende soorten ganzen in vrij vliegende staat gehouden. De vogels zwierven door de wijde omgeving, doch broedden voornamelijk op Hemelrijk. Nadat begin jaren tachtig het landgoed in andere handen was overgegaan en het beheer veranderde, gingen de Canadese Ganzen ook elders broeden. Dit leidde in België tot een eerste broedgeval op de Kalmthoutse Heide in 1973 en in Nederland tot een eerste geval in 1975. De Belgische populatie nam toe tot 11 à 14 paar in de jaren 1986 en 1987. Het aantal vrij vliegende vogels werd toen geschat op 120. Vanaf 1988 zijn geen gegevens meer bekend over België. Een incidenteel bezoek aan het Stappersven op de Kalmthoutse Heide in het broedseizoen van 1990 en 1992 leerde dat daar vele tientallen Canadese Ganzen aanwezig waren.

De Westbrabantse broedpopulatie nam aanvankelijk licht toe. In de winter van 1978/79 probeerden lokale jagers echter de vogels uit te roeien. Vanaf 1983 werden nieuwe broedgevallen vastgesteld, waarna een snelle groei optrad tot circa 13 paar in de jaren 1988 tot 1990. Verdroging van broedgebieden deed de groei stagneren, maar nadat nieuwe broedplaatsen waren verkend ging de groei voort tot 23 paar in 1994.

De huidige stabilisatie van ruim 20 broedparen in de Zuidwesthoek werd waarschijnlijk in de eerste plaats veroorzaakt door de droge zomers van 1989 tot en met 1993. Het gemak waarmee vanaf 1990 alternatieve broedgebieden konden worden betrokken, wijst op een groot aanpassingsvermogen. Zolang de vennen voldoende nat blijven, zal de populatie nog door kunnen groeien.

Inmiddels is duidelijk geworden dat er sprake is van slaaptrek naar onder meer het Markiezaat. Dit verschijnsel is vooral buiten het broedseizoen waarneembaar. Zo werden op 14-09-87 120 ex. geteld en op 17-09-88 213. Deze groepen bestaan uit broedvogels uit Nederland en België, alsmede uit niet geslachtsrijpe vogels. Volgens T. Quekel, toezichthouder op het Markiezaat, waren er najaar 1993 regelmatig groepen van zo'n 80 vogels op de weilanden voor de nabijgelegen Kraaijenberg. Incidenteel zag hij een groep van 200 dieren. Slapen doen ze op of rond de dijken van de Bergse Plaat.

Dat de totale populatie is toegenomen bewijst een waarneming van 244 vogels (een voorlopig record) op het Stappersven in november 1990. Deze groep vertrok tegen de avond in noordwestelijke richting, mogelijk op weg naar het Markiezaat. Rattenvanger C. Pals beweert al een groep van 500 vogels te hebben gezien, maar zijn waarneming is helaas onvoldoende gedocumenteerd. Zeker is wel dat de laatste jaren op tal van plaatsen

in de Zuidwesthoek een groep van ten minste 200 vogels kan worden waargenomen. Of er meerdere van dergelijke groepen bestaan is nog niet duidelijk.

Hoewel in het Markiezaat tegenwoordig ook Vossen jagen, zijn de ganzen er op de grote en goed te overziene slikvlakten veel veiliger dan op de onoverzichtelijke vennen van de zandgronden. Bovendien kent het Markiezaat in de Spuitkop een flink eiland waar, voor zover bekend, geen Vossen voorkomen. Het is niet verwonderlijk dat juist daar vanaf 1988 Brandganzen zijn gaan broeden (Meininger & van Swelm 1994).

Tot op heden is niets gebleken van mogelijke (voedsel)concurrentie met de Grauwe Gans. De meeste Canadezen broeden in besloten vennen op de zandgronden en de Grauwe in rietvelden in kreekresten, alsmede op voormalige schorren en slikken. De vestiging van een eerste paar Canadese Ganzen in het Markiezaat is een interessante uitzondering. Oppervlakkig bezien is dat gebied meer geschikt voor de Grauwe Gans. Deze begint mondjesmaat hetzelfde gebied te koloniseren. De Brandgans broedt er momenteel al met enkele tientallen paren. Het nauwgezet volgen van de broedpopulaties van Grauwe, Canadese en Brandganzen in dit gebied, kan licht werpen op de vraag of, en in hoeverre er sprake is van concurrentie tussen deze soorten.

Dankwoord Ton Bakker, Hans van Buel, Hidde Bult, Bep Hartogs, Klaas Koopmans en Rinus Muis verzamelden gegevens over het broeden van Canadese Ganzen en soms ook over het aantal kuikens dat werd opgevoed. W. de Dooij, C. Pals, T. Quekel en C. Vertegaal verstrekten aanvullende informatie. Hans van Loon spitte het waarnemingsarchief uit.

Summary

The first nest of a Canada Goose *Branta canadensis* in western Noord-Brabant, The Netherlands, was found in 1975. Their numbers increased, but almost all birds were killed by hunters in 1978. Some geese survived, but it took to 1983 before a new breeding attempt was recorded. The breeding of two pairs could be confirmed in 1985. This time the population increased rapidly to 13 pairs in 1988. The birds bred in ponds situated in heath or woodland.

In the period 1989-93, drought struck several of these

ponds, resulting in stabilisation of the number of breeding pairs. The geese found alternative breeding sites, however, and the breeding population increased to 23 pairs in 1994. The Dutch breeding population is in close contact with a nearby Belgian population (11-14 pairs in 1987).

Breeding success is low. There are maximally 7 chicks per pair, on average 3-4 half-grown chicks per pair, of which generally no more than 1-2 reach the full-grown stage. Canada Geese are mostly sedentary in the study area. They often sleep on a nearby reclaimed area, Markiezaat, where a maximum of 244 birds was counted in November 1990.

Literatuur

- BAKKER T. & VAN LOON H. 1976. Broedende Canadese Ganzen. Vogeljaar 24: 16.
- VAN DEN BERGH L. M. J., GERRITSE W. G., HEKKING W. H. A., KEY P. G. M. J. & KUYK F. 1979. Vogels van de grote rivieren. Spectrum, Utrecht/Antwerpen.
- COMMISSIE VOOR DE NEDERLANDSE AVIFAUNA 1970. Avifauna van Nederland. Brill, Leiden.
- CRAMP S. & SIMMONS K. E. L. (eds.). 1977. The Birds of the Western Palearctic. Vol I. Oxford Univ. Press, Oxford.
- VAN DIJK A. J. 1993. Handleiding SOVON broedvogelonderzoek. SOVON/CBS, Beek-Ubbergen.
- MEININGER P. L. & VAN SWELM N. D. 1994. Brandganzen *Branta leucopsis* als broedvogel in het Deltagebied. Limosa 67: 1-5.
- SOVON 1987. Atlas van de Nederlandse vogels. SOVON, Arnhem.
- SYMENS D. 1988. Het voorkomen van een Canadese Ganzen *Branta canadensis*-populatie in de westelijke Antwerpse Kempen. Oriolus 54: 69-69.
- TEIXEIRA R. M. (red.). 1979. Atlas van de Nederlandse broedvogels. Vereniging tot Behoud van Natuurmonumenten, 's-Graveland.
- 1990. Broedvogelinventarisatie landgoed Groote Meer 1988. Rapport Vogelwerkgroep Bergen op Zoom.
- 1991. Broedvogelinventarisatie Kortenhoeff 1987-1989. Deelrapport avifauna RNV/SWEV, Provincie Noord-Brabant.
- VOGELWERKGROEP AVIFAUNA WEST-NEDERLAND 1981. Randstad en broedvogels. Gianotten, Tilburg.

R. M. Teixeira, Huybergseweg 12, 4631 GE Hoogerheide

Aanvaard voor opname 22 oktober 1995